

MIGRACIJOS POVEIKIS DARBO JĖGOS RINKOS PUSIAUSVYRAI

Asta Stulgienė¹, Asta Daunorienė²

Kauno technologijos universitetas, Lietuva, ¹asta.stulgiene@ktu.lt, ²asta.daunoriene@ktu.lt

Anotacija

Straipsnyje analizuojama migracijos įtaka Lietuvos darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. Vertinant kiekybinius šio proceso aspektus, emigracija tiesiogiai turėjo nemažai įtakos Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimui, o netiesiogiai – kitiems demografiniams bei socialiniams ekonominiais procesams. Masinis darbo jėgos išvykimas sąlygoja tai, kad kai kuriuose šalies ūkio sektoriuose trūksta kvalifikuotos darbo jėgos ir tenka ieškoti alternatyvių apsirūpinimo darbo jėga variantų, tokių kaip darbuotojų importas iš kitų šalių. Šie ir daugelis kitų veiksnių išbalansuoja darbo rinkos pusiausvyrą.

Nors ši problema itin aktuali ir plačiai analizuojama pasaulyje, Lietuvoje mokslinių tyrimų ir tyrėjų šioje srityje yra neadekvačiai mažai. Nepaisant emigracijos problemos aktualumo ir svarbos, šiuo metu supratimas apie jos mastus, priežastis ir galimus sprendimo būdus yra gana ribotas. Jei galima bent apytiksliai įvertinti visų gyventojų išvykimo mastus, tai apie aukštos kvalifikacijos specialistų, dirbančių specifiniuose sektoriuose, emigraciją – beveik niekas nežinoma. Dar sunkiau spręsti, kokios yra gyventojų išvykimo priežastys ir kaip jos galėtų paveikti darbo jėgos rinkos pusiausvyrą.

Raktiniai žodžiai: migracija, darbo jėga, darbo jėgos pasiūla ir paklausa, rinkos pusiausvyra.

Įvadas

Darbo jėgos migracija yra sudėtinga ir aktuali problema, kurią nagrinėjo daugelis Europos ir JAV mokslininkų: P. R. Krugmanas, M. Obstfeldas, R. G. Ehrenbergas, R. S. Smithas, R. K. Fileris, D. S. Hamermeshas, A. E. Reesas, I. G. Reynoldsas, S. H. Mastersas, C. H. Moeris, A. Tassinopoulosas, H. Kerneris ir kt. (Daugėla ir kt., 2000). Lietuvoje darbo jėgos migracijos tyrinėjimus atliko, Stankūnienė ir kt. (1996; 2007), Kazlauskienė ir kt. (2003), Kuzmickaitė (2004), Sipavičienė, (2006), Maslauskaitė.

Darbo jėgos mobilumo galimybes, kaip priemonę užimtumui didinti bei migracijos priežastis, tyrė R. M. Kanter (1994), įvardijęs ekonominio pranašumo skirtumus kaip esminius darbo jėgos migracijos motyvatorius. Moderniose teorijose asmenų migracija priskiriama vienam iš investavimo tipų, paremtų sąnaudų atsipirkimo nuostatomis. K. Bartik, J. Timothy (2001); D. Elwood, E. Welty (2000) analizuodami migracijos srautus, pastebėjo kohortos (supanašėjimo) efektą, paremtą asmeninėmis supanašėjimo preferencijomis, siekiant tariamai geresnių darbo ir atlygio sąlygų (Bartik, ir kt. 2001, Ellwood, ir kt. 2000).

Lietuvos gyventojų migracija laikoma viena rimčiausių grėsmių šalies demografiniai raidai, ūkio augimui ir kultūrinio savitumo išsaugojimui. Sparčiai kintančių aplinkos sąlygų kontekste, tikslinga analizuoti darbo jėgos migracijos poveikį ekonomikai, kadangi darbo jėgos emigracija siejama su darbo rinkos būkle – gyventojų užimtumo, nedarbo, pajamų lygiu, socialinėmis garantijomis, taip pat bendra šalies ūkio ir socialine būkle, žmonių gyvenimo lygiu ir kt. Išskirti šių veiksnių įtaką darbo jėgos emigracijai ir grįžtamąjį emigracijos poveikį šalies ekonomikos rodikliams galima tik iš dalies, kadangi atitinkami veiksniai ir procesai veikia kartu ir yra susiję.

Atsižvelgiant į migracijos problemos aktualumą formuojamas **straipsnio tikslas** – nustatyti kaip migracija įtakoja darbo jėgos pusiausvyrą?

Tyrimo objektas: darbo jėgos rinkos pusiausvyra, siekiant pateikti rekomendacijas kaip sumažinti emigracijos srautus iš Lietuvos.

Tyrimo metodika: mokslinės literatūros sisteminė analizė, palyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė.

Darbo jėgos migracijos priežastys ir pasekmės

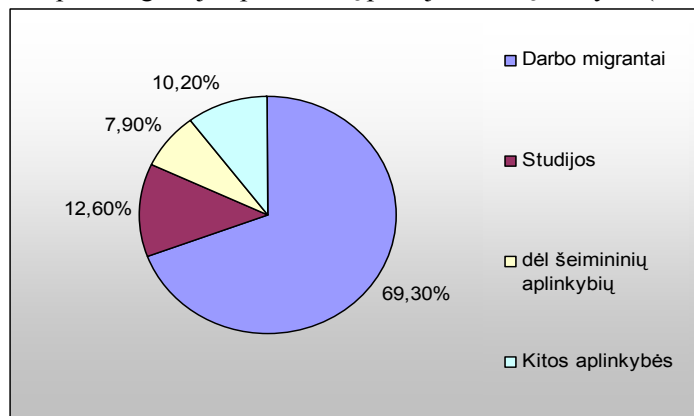
Migracija yra dinamiškas ir įvairialypis procesas, susijęs su šalių sąlygomis, jų traukos ir stūmos jėgomis, veikiantis socialinę, ekonominę, politinę, demografinę ir kitas šalių sistemas, įtakojantis jų gerovę bei vystymąsi.

Analizuojant darbo jėgos migraciją ir siekiant įvertinti jos įtaką darbo rinkos pusiausvyrai, būtina identifikuoti priežastis bei veiksnius, sąlygojančius šio darbo rinkos segmento mobilumą.

Darbo jėgos migraciją pirmiausia sukelia ekonominės priežastys, tarp kurių ryškiausios yra nedarbas ir pajamų bei gyvenimo lygio skirtumas (Filer ir kt., 1996; Ehrenberg, ir kt., 1997). Didelis nedarbas, santykinai mažas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos šalyje verčia darbuotoją ieškoti darbo kitur.

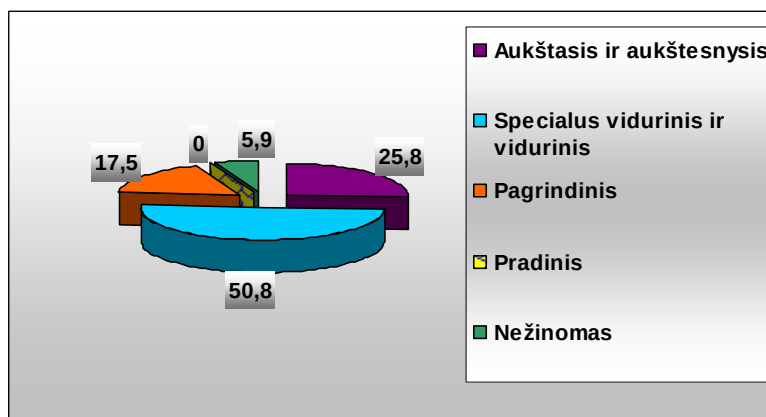
2007 metais emigravo 26,6 tūkstančio Lietuvos gyventojų. Statistikos departamentas praneša, kad iš jų 12,7 tūkstančio nedeklaravimo išvykimą, o 13,9 tūkstančio deklaravę išvykimą, pagal būsimą gyvenamąją vietą (šalį), iš jų 1616 emigrantų išvyko į Airiją, 841 – Ispaniją, 3659 – GB Jungtinę Karalystę, 1540 – JAV, 1277 – Vokietiją, ir 4920 Lietuvos gyventojų išvyko į kitas šalis (Lietuvos statistikos departamentas, <http://www.stat.gov.lt>).

Didžioji dauguma išvykstančių iš Lietuvos yra darbo migrantai. Lietuvos migracijos departamento duomenimis 69,3 proc. LR piliečių emigravo į užsienio šalis dėl ekonominių motyvų, t.y. dėl noro dirbti ir gyventi atitinkamai kur darbo ir gyvenimo sąlygos palankesnės. 7,9 proc. emigravo dėl šeimyninių aplinkybių, jaunesni žmonės prie migracijos priežasčių pridėjo ir norą mokytis (žr. 1 pav.).

1 pav. Emigrantai, nedeklaravę išvykimo, pagal išvykimo priežastį, 2007 m.

Demografinio metraščio duomenimis (2008) daugiausia išvykstančiųjų turi specialų vidurinį ir vidurinį išsilavinimą, tačiau 25,8 proc. išvykstančiųjų palieka Lietuvą turėdami aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą (žr. 2 pav.).

2 pav. Emigrantai, nedeklaravę išvykimo, pagal išsilavinimą 2007 m., proc.

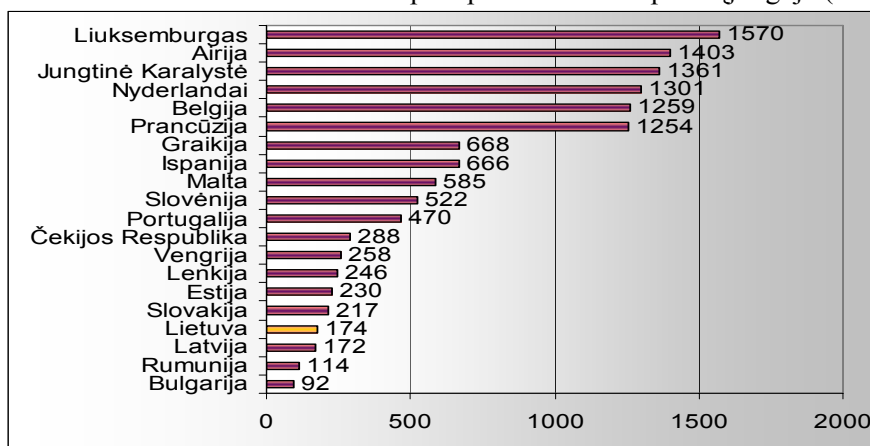
Nemažai autorių (Tassinopoulos ir kt., 1998; Daugėla ir kt., 2000; Brazauskienė ir kt., 2002; Viržintaitė ir kt., 2004), mano, kad viena iš aktualiausių problemų yra ryšys tarp migracijos ir išsilavinimo lygio ir sutinka, kad yra ryšys tarp darbuotojo išsilavinimo ir jo galimybės migruoti. Aukštesnį išsilavinimą arba didesnę patirtį turintys darbuotojai daug efektyviau ieško darbo alternatyvose darbo rinkose. Šiuo požiūriu, jie sumažina savo migracijos kaštus. Aukštesnio išsilavinimo žmonėms gali būti mažesni kalbos barjerai, todėl galima tikėtis greitesnės jų adaptacijos naujoje darbo aplinkoje. Kuo aukštesnis žmogaus išsilavinimas, kitoms sąlygoms esant vienodoms, tuo didesnė tikimybė, kad jis migruos. Daugelio autorių nuomone, darbuotojai, turintys universitetinį išsilavinimą ar atitinkamas kvalifikacijas, turi didesnių sugebėjimų analizuoti ir pasiekti tinkamą informaciją, kuri būtina ieškant darbo regioninėse ir nacionalinėse bei kitų šalių darbo rinkose.

Ilgą laiką viena opiausių problemų Lietuvoje buvęs aukštas nedarbo lygis. Didėjant ūkio plėtrai, kuriant naujas darbo vietas net ir besitęsiant gyventojų emigracijai, žymiai sumažėjo nedarbas, nuo 17,4 procento (2001 metais) iki 4,3 procento (2007 metais), t.y. 50 tūkst. bedarbių (Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2008/2, 2008). 2007 metais sumažėjus nedarbui iki žemiausio lygio per pastarąjį dešimtmetį –

4,3 proc., ekspertai konstatavo, kad šalies darbo jėgos ištekliai praktiškai išseko. Mažėjantis nedarbo rodiklis reiškė ne tik augantį užimtumą, bet ir intensyvią emigraciją, struktūrinį nedarbą, bedarbių nenorą dirbti ir Lietuvos valdininkų, ir profsajungų nenorą išleisti užsienio darbininkus (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006).

Darbo jėgos emigracija verčia didinti darbo užmokestį Lietuvoje, o darbo jėgos paklausos didėjimas yra vienas iš esminių darbo užmokesčio kilimo veiksnių (Rakauskienė, 2006).

Besitęsianti gyventojų emigracija bei iki 2007 metų Lietuvos pasiektas ekonomikos augimas sudarė sąlygas sparčiau didinti darbo užmokestį. Nors Statistikos departamento duomenimis Lietuvoje atlyginimai auga sparčiausiai visoje ES – 10 procentų kasmet, tačiau Lietuvos darbo federacijos nuomone, tiek vidutinis, tiek minimalus darbo užmokestis 2007-aisiais buvo priešpaskutinis Europos Sąjungoje (žr. 3 paveikslą).

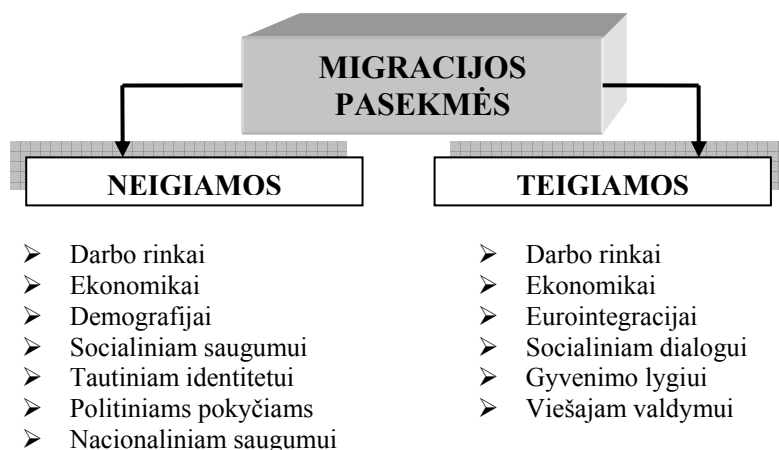
3 pav. Minimalioji mėnesinė alga ES, eurai

Dauguma autorių, Sipavičienė (2006), Ruževskis (2006), pripažįsta, kad migracija yra neigiamas reiškinys ir išskiria šias svarbiausias ir pagrindines *migracijos neigiamas pasekmes*:

- Gyventojų skaičiaus mažėjimas;
- Struktūriniai pokyčiai:
 - ✓ Amžiaus struktūros deformacija,
 - ✓ Protų nutekėjimas,
 - ✓ Nutautėjimo grėsmė,
 - ✓ Darbo jėgos trūkumas.
- Socialinės migracijos pasekmės šeimai/vaikams;
- Prekyba žmonėmis, migrantų pažeidžiamumas.
- Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas;
- Gamybės apimčių sumažėjimas;
- Pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas.

Kiti autoriai (Ruževskis, 2006; Gustaitytė, 2007) išskiria ir teigiamas darbo jėgos emigracijos pasekmes – sumažėja nedarbo lygis, atsiranda daugiau darbo vietų. Kai kuriose srityse dėl specialistų stygiaus didėja atlyginimai, tačiau specialistai pripažįsta, kad emigracija neigiamai veikia valstybę: vyksta protų nutekėjimas, mažėja jaunų darbingo amžiaus žmonių, mažėja gimstamumas ir kt. Teigiamos darbo jėgos emigracijos pasekmės daro ne mažesnę poveikį Lietuvos ekonomikai: spartėja vidutinio darbo užmokesčio prieaugio tempai, ženkliai sumažėjo nedarbas, darbdaviai tapo aktyvesni, didėja investicijos į žmogiškąjį kapitalą. Ekonomikoje tam tikras darbo jėgos trūkumas yra vertintinas kaip teigiamas veiksnys, kadangi skatina darbdavius efektyviau naudoti darbo jėgą, didinti darbo našumą bei labiau plėtoti mažiau darbo imlias technologijas.

Migracijos pasekmės (žr. 4 pav.) patvirtina, kad migracija yra tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Antra vertus, Lietuva – nedidelė valstybė, jeigu joje ir toliau mažės gyventojų, ir didelės emigracija ta menkės Lietuvos intelektinis potencialas, bus prarandamos investicijos į žmones, lėtės technologinė pažanga, mokslo raida ir ekonomikos plėtra, didelės darbo jėgos stygius. Be to, ims nykti Lietuvos kultūra ir lietuvių kalba, kils įvairių socialinių problemų, spartės socialinė poliarizacija.

4 pav. Migracijos pasekmės

Šaltinis: Ruževskis, 2006. Lietuvos darbo migracijos iššūkiai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, Vilnius

Migracijos teorijų analizė

Migracijos priežastims aiškinti yra skirtos pagrindinės migraciją aiškinančios teorijos: neoklasikinė, naujoji ekonominė, migracijos tinklo, dviguba (angl. dual) darbo rinkos, pasaulio sistemų ir kt., kurias pirmasis suformulavo Ravenstein'as, teigdamas, kad svarbiausios migracijos priežastys yra ekonominės. Jo idėjos tapo vėlesnių migracijos teorijų pagrindu ir pasitvirtina šiuolaikiniame gyvenime. Migracijos teorijas nagrinėjo Ravensteinas'as, Tedaro, Borjas, Lee ir kiti (Zlotnik, 2006; Massey, 1993; Weiss, 2003; Goetz, 1999; Sassen, 1991).

Migracijos teorijos aiškina kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos. Migracijos teorijos išskiria bendruosius veiksnius, veikiančius gyventojų migraciją: ekonominius, politinius ir teisinius, socialinius ir kultūrinius, psichologinius, saugumo, geografinius, demografinius ir kitus veiksnius (Kuvykaitė, 1997; Daugėla ir kt., 2000; Kvainauskaitė, 2003; Sipavičienė, 2006). Šie autoriai sutinka, kad darbo jėgos migracija daugiausia susijusi su ekonominiais motyvais. Tačiau, nepaisant jų svarbos, sprendimą migruoti nemažą įtaką turi asmeninės žmogaus savybės.

Nors, teorinės darbo jėgos migracijos koncepcijos atsirado daugiau nei prieš šimtą metų, tačiau iki šiol nėra universalios migracijos teorijos, kuri paaiškintų migracijos prigimtį, veiksnius, srautų formavimąsi. Skirtingos migracijos teorijos aiškina priežastingumą skirtingais lygmenimis: individo, šeimos, šalies ir globaliu. Išanalizavus pagrindines migracijos teorijas, kurios aiškina kur ir kaip žmonės migruoja, ir kokie veiksniai įtakoja žmones migruoti, galima teigti, kad **Naujoji ekonominė migracijos teorija ir neoklasikinė migracijos teorija** nagrinėja ekonomines migracijos priežastis, tik išskirdama atitinkamai šeimos ar bendruomenės ir individo naudos kaštus. Abi šios teorijos apskaičiuoja migracijos naudą – migruoti į labiau išsivysčiusias ekonomines rinkas, jei nauda viršija sąnaudas, tik tuomet priimant sprendimą migruoti. Tik vienintelis skirtumas tarp šių teorijų yra tas, kad naujoji ekonominė migracijos teorija apskaičiuoja visos šeimos ar bendruomenės, priežastis migruoti nesant darbo užmokesčio skirtumui tarp šalių, o neoklasikinė migracijos teorija telkia dėmesį į individą.

Analizuojant neoklasikinę migracijos ir naująją ekonominę migracijos teorijas išryškėja ryšys su **migracijos tinklo teorija**, nes ji apibūdina santykius tarp migranto, jo šeimos, kurie liko kilmės šalyje. Migrantas suteikia ne tik informaciją apie darbo rinkos situaciją bei galimybę įsidarbinti už mažiausias migracijos kaštus, bet ir savanoriškai ar kaip komercinę paslaugą suteikia informaciją, bei teikia kitas paslaugas. Augant migrantų skaičiui mažėja migracijos kaštai, taip individas naudojasi tokiomis paslaugomis, siekdam išvengti klaidos pasirenkant migracijos vietą. Tarp neoklasikinės migracijos bei naujosios ekonominės migracijos teorijų ir migracijos tinklo teorijos vyrauja dvipusis ryšys, t. y. individas bendrauja su informacijos tiekėju ir informacijos tiekėjas ieško individų, kurie nori ir gali patenkinti kitos rinkos poreikius.

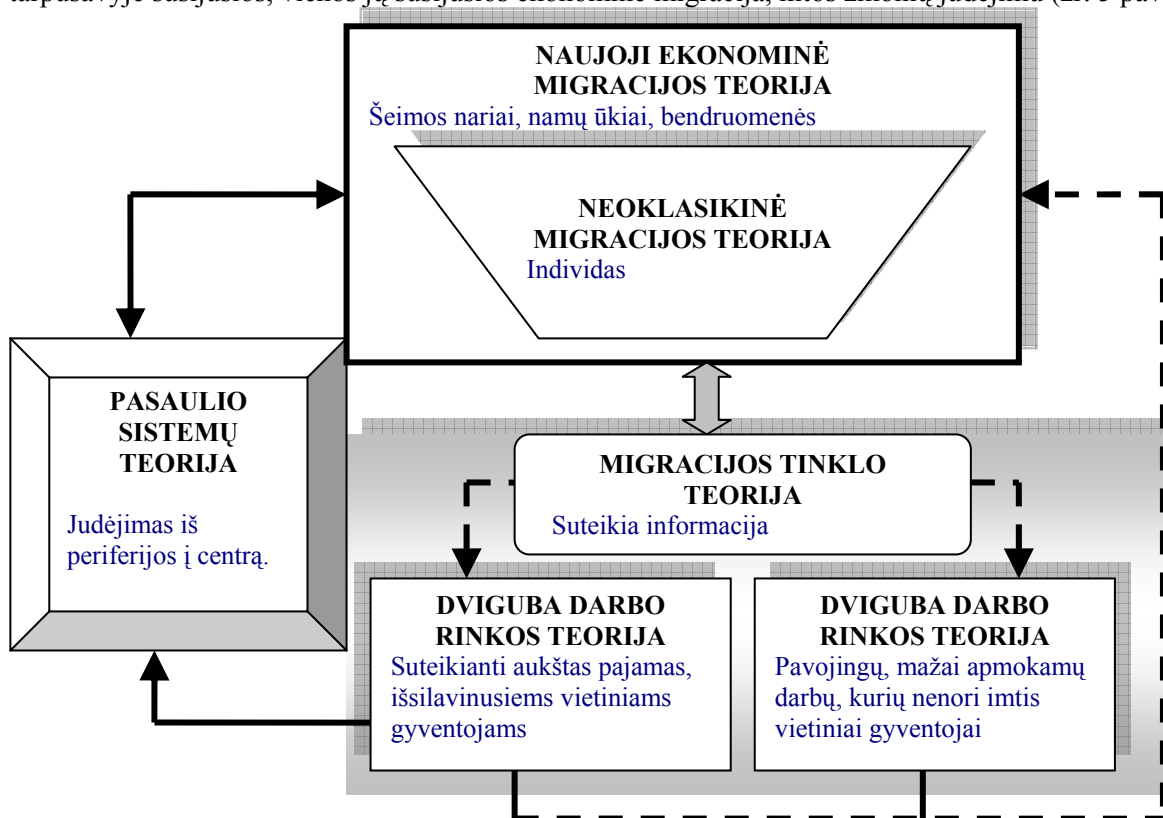
Naujoji ekonominė migracijos teorija ir neoklasikinė migracijos teorija apjungiant migracijos tinklo teoriją glaudžiai sąveikauja su **dviguba darbo rinkos teorija**, kurioje egzistuoja dvi darbo rinkos:

➤ vienoje aukštas pajamas gaunantys specialistai, kurių šiuo metu stinga visose darbo rinkose, todėl migracijos tinklo teorija sąveikaudama su naująja ekonomine migracijos teorija ir neoklasikine migracijos teorija verbuoja migrantus-specialistus didelėmis pajamomis ir perspektyvomis, kurių nebegali atlikti vietiniai gyventojai. Taip pat galima pastebėti, kad ši darbo rinka susijusi su pasaulio sistemų teorija, nes migrantams-specialistams dirbantiems išsivysčiusiose ekonominėse rinkose yra galimybė toliau migruoti, pagal pasaulio sistemų teoriją, keliant savo kvalifikaciją. Taip siekiant karjeros ir materialinės gerovės tiek savo šeimai, tiek pačiam individui.

➤ migracijos tinklo teorija, kitoje rinkoje, migrantais užpildo darbo rinkos poreikį atlikti pavojeingus, mažai apmokamus darbus, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai. Ši darbo rinka grįžtamam ryšiu sąveikauja su naująja ekonomine migracijos teorija ir neoklasikine migracijos teorija. Pavojeingus, mažai apmokamus darbus, darbo jėga atlieka ir grįžta atgal į kilmės šalį, dalinai patenkinę savo poreikius. Vėliau tie patys migrantai tampa naujais potencialiais emigrantais.

Naujoji ekonominė migracijos teorija ir neoklasikinė migracijos teorija pilnai sąveikauja su **Pasaulio sistemų teorija**, nes ekonomiškai išvystyti centrai šalies viduje, kaip ir ekonomiškai išsivysčiusios valstybės, yra migracijos traukos centrai ir sudaro žymiai didesnes darbo, socialinio statuso įgijimo perspektyvas. Tačiau gali būti ir atvirkštinės tendencijos, t.y. iš periferijos su komfortinėmis gyvenimo sąlygomis, geru klimatu ir landšaftu tampa daugelio pasiturinčių, vyresnio amžiaus žmonių pasirinkimą lemiančiu veiksnium. Bet tai problema, kuri nėra sietina su darbo jėgos judėjimu, tai žmonių judėjimas. Socialinės ir ekonominės priežastys labai glaudžiai susijusios, jos turi įtakos ir centrinei, ir periferinei, tiek elitinei, ir masinei migracijai. Socialinės priežastys sietinos su aukštesniųjų poreikių realizavimu: šalies, darbo prestižu, galimu statuso augimu, valdžios realizavimo poreikiu.

Išanalizavus migracijos teorijas galima teigti, kad visos šios pagrindinės migracijos teorijos tarpusavyje susijusios, vienos jų susijusios ekonomine migracija, kitos žmonių judėjimu (žr. 5 pav.).

5 pav. Darbo jėgos migracija remiantis migracijos teorijomis

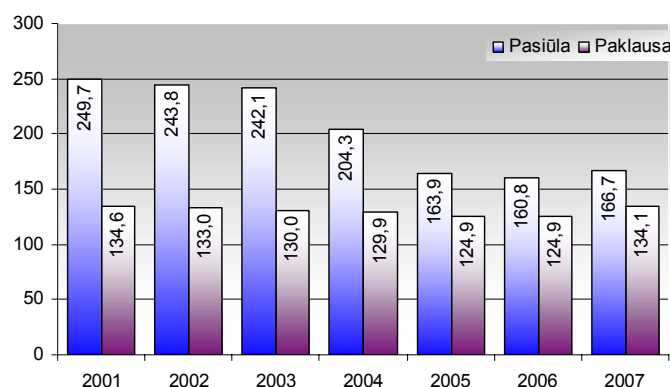
Migracijos poveikio darbo jėgos rinkos pusiausvyrai įvertinimas 2001-2007 m.

Rinkos ekonomikos sudedamoji dalis yra darbo rinka, kurioje vyksta darbo (jėgos) pirkimas – pardavimas, jos pasiskirstymas ir persiskirstymas tarp ekonominių veiklų bei teritorijų. Darbo rinkos konjunktūrą (darbo pasiūlos ir paklausos santykį) apsprendžia padėtis prekių, kapitalo, žemės ir kitose

rinkose. Kaip stichiškas save reguliuojantis mechanizmas darbo rinka negali visiškai suderinti darbo jėgos pasiūlą ir paklausą. Visuminė darbo pasiūla ir paklausa šalyje atskirais momentais gali ir sutapti, tačiau visuomet išlieka didesnės ar mažesnės disproporcijos atskiruose darbo rinkos segmentuose – ekonominėse veiklose, profesijų grupėse, teritorijose (Glaveckas, 1990; Martinkus ir kt., 1996; Drilingas ir kt., 1997; Martinkus, 1998; Jakutis ir kt., 2007; Navickas ir kt., 1999; Martinkus ir kt., 2001; Martinkus ir kt., 2005).

Darbo rinka suprantama kaip visuomeninių santykių, atspindinčių ekonomikos išsivystymo lygį ir konkrečiu laikotarpiu pasiektą įmonių, darbuotojų ir valstybės interesų suderinimo laipsnį, visuma. Darbo rinka rodo darbo paklausą ir pasiūlą, o jų santykis – darbo apmokėjimo, kuris konkrečiu momentu patenkina daugelį rinkos dalyvių, lygį (Makauskienė ir kt., 1998).

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis, darbo jėgos paklausa per 2001-2007 m. laikotarpį darbo rinkoje išliko stabili, tačiau darbo jėgos pasiūla, kuri iki 2005 m. buvo perteklinė, ėmė sparčiai mažėti ir nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje tapo santykinai labai maža (žr. 6 pav.).

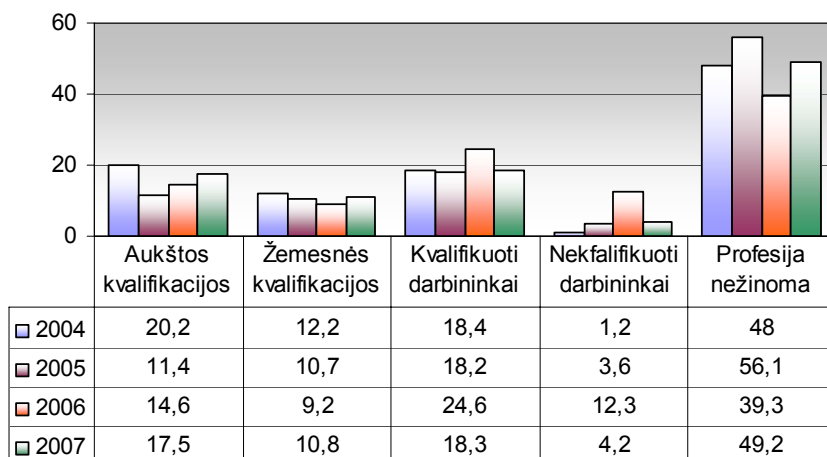
6 pav. Darbo jėgos pasiūla ir paklausa, tūkst. 2001-2007 m.

Šaltinis: Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007/I. Vilnius, 2007

Darbo jėgos trūkumas yra auganti našta Lietuvos ekonomikai, kaip teigia Rakauskienė (2006), Lietuvoje darbo jėgos ištekliai senka ir toliau mažės dėl gyventojų emigracijos, o likę gyventojai yra žemos kvalifikacijos, kurie netenkina verslo poreikių, nes didesnė į darbo biržą besikreipiančių ieškančių darbo asmenų dalis yra nepasirengusi konkuruoti darbo rinkoje, t. y. daugiau kaip 40 proc. per 2008 m. pirmą ketvirtį įregistruotų asmenų neturėjo profesinio pasirengimo, 19 proc. turėjo ilgesnę kaip 2 metų darbo pertrauką, apie 11 proc. anksčiau nėra dirbę. Dėl darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo išryškėja struktūrinio nedarbo problema. Darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimą rodo įregistruotų darbo vietų nuolatiniui darbui ir vidutinio metinio bedarbių skaičiaus santykis, kuris 2001-2007 metais, Darbo biržos duomenimis, išaugo itin žymiai – net 5,7 karto (nuo 30,6 iki 175,7 proc.). Kuo didesnis šis santykis, tuo aukštesnis struktūrinis nedarbas. Vienas iš svarbiausių struktūrinio nedarbo požymių – bedarbių pasiskirstymas pagal profesijų grupes.

Ilgą laiką turėjusi didesnius laisvos darbo jėgos išteklius, dabar Lietuva šio pranašumo jau nebeturi. Aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumas juntamas tokiose ūkio šakose kaip mokslas, medicina, inžinerija, informatika ir kt. Lietuvai tapus ES nare ir atsivėrus daugelio šalių darbo rinkoms, ypač jaunai ir išsilavinusiai darbo jėgai yra mažiausiai kliūčių įsidarbinti kitose šalyse, todėl Lietuva patiria nuostolius, prarasdama investicijas, idėtas į šių asmenų žmogiškąją kapitalą.

Kiekvienais metais didėja emigrantų su didžiausią darbo paklausą turinčios profesijos procentas (žr. 7pav.), taigi Lietuva susiduria su didele emigracija, praranda nemažai aukštos kvalifikacijos darbo jėgos ir tikėtina, kad Lietuvoje darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, stygius tik didės. Darbo jėgos emigracija Lietuvoje pradėjo kelti grėsmę, nes atsirado darbo jėgos trūkumas, kuris stabdo ūkio plėtrą, o tai kelia realų pavojų šaliai prieiti prie ekonominės stagnacijos.

7 pav. Emigrantai, nedeclaravę išvykimo, pagal kvalifikacijos lygmenį, proc.

Kaip rodo duomenys, dėl migracijos (jei migracija tampa negrįžtama) ne tik mažėja gyventojų skaičius, bet ir vyksta vadinamasis protų nutekėjimas, t. y. aukštos kvalifikacijos darbo jėgos praradimas ir dėl to mažėjantis šalies ekonominis, inovacinis bei konkurencinis potencialas. Aukštos ir aukščiausios kvalifikacijos specialistų trūkumas jaučiamas daugelyje ūkio šakų.

Išvados

Straipsnyje apžvelgtos aktualios migracijos problemos leidžia pateikti sekančias išvadas ir rekomendacijas:

1. Darbo jėgos migraciją pirmiausia sukelia ekonominės priežastys, tarp kurių ryškiausios yra nedarbas ir pajamų bei gyvenimo lygio skirtumas. Svarbiausias veiksnys, didinantis migraciją iš Lietuvos – didelis atlyginimų skirtumas tarp ES valstybių ir Lietuvos.
2. Nedarbas Lietuvoje iki 2001 m. buvo vienas aukščiausių ES, dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas nuo 17,4 procento (2001 metais) iki 4,3 procento (2007 metais).
3. Migrantų viena iš pagrindinių priežasčių migruoti yra ekonominio pobūdžio – galimybė padidinti pajamas ar įsidarbinti. 2007 metais 69,3 proc. išvykstančių iš Lietuvos buvo darbo migrantai. Taip pat Lietuvoje darbuotojų migraciją skatina darbo jėgos paklausą vakarų Europos valstybėse.
4. Dėl darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo išryškėja struktūrinio nedarbo problema. Darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimą rodo įregistruotų darbo vietų nuolatiniam darbui ir vidutinio metinio bedarbių skaičiaus santykis, kuris 2001-2007 metais išaugo 5,7 karto (nuo 30,6 iki 175,7 proc.). Taigi įregistruotų darbo vietų nuolatiniam darbui ir vidutinio metinio bedarbių skaičiaus santykis nuo 2001 metų pastoviai didėjo ir 2007 metais pasiekė 175,7 proc. Kuo didesnis šis santykis, tuo aukštesnis struktūrinis nedarbas.
5. Emigracija tiesiogiai priklauso nuo šalies bendros ekonominės situacijos – kol egzistuos pragyvenimo lygio bei pajamų skirtumai, tol išliks paskatos emigruoti, todėl svarbu gerinti bendrą ekonominę situaciją. Emigracija turi įtakos darbo jėgos trūkumui, nes sumažina gamybos plėtros galimybes ir aktyvesnį investicijų panaudojimą, tačiau viena iš galimybių darbo jėgos trūkumui mažinti yra papildomos darbo jėgos pritraukimo į darbo rinką – imigracija.
6. Iki šiol nėra sukurta vientisos migracijos teorijos, yra tik skirtingos migracijos teorijos, kurios aiškina priežastingumą skirtingais lygmenimis: individo, šeimos, šalies, globaliu. Tačiau visos šios pagrindinės migracijos teorijos tarpusavyje susijusios, vienos jų susijusios ekonomine migracija, kitos žmonių judėjimu.
7. Sudaryti galimybes Lietuvos gyventojams gauti didesnes pajamas, taip šalinant pagrindinę valstybės priemonėmis pasiekiamą migracijos priežastį. Šiam tikslui pasiekti reikia mažinti verslo ir darbo reguliavimą, sudaryti galimybes žmonėms patiems lengviau verstis ir mokėti mažesnius mokesčius.

8. Užtikrinti, kad Lietuvos žmonės galėtų įgyti reikiamą kvalifikaciją, kuri suteiktų galimybę įsidarbinti greitai besikeičiančiame darbo rinkoje.
9. Siekti pristabdyti aukštos kvalifikacijos darbo jėgos nutekėjimą bei išvengti negrįžtamo investicijų į žmogiškąjį kapitalą praradimo, įgyvendinant „mainų principą“, t.y. naudoti žmogiškąjį kapitalą Lietuvoje tiek laiko (ar bent dalį), kiek į jį buvo investuojama.
10. Skatinti kvalifikuotos darbo jėgos reemigraciją originaliais būdais ir sprendimais, tačiau tikslinga įvertinti bei pasinaudoti gerąja kitų šalių patirtimi, ją adaptuojant Lietuvos sąlygoms. Tai pagreitinėtų priemonių įgyvendinimą, padėtų išvengti klaidų.

Literatūra

1. Bartik, K.; Timothy, J. Jobs for the Poor: Can Labour Demand Policies Help? NY: Russell Sage Foundation, 2001.
2. Brazauskienė, B.; Kazlauskienė, A. Darbo jėgos problemos globalizacijos sąlygomis // *Ekonomika ir vadyba*-2002. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 2002.
3. Daugėla, V.; Kazlauskienė, A.; Snieška, V. (2000) 'Darbo jėgos migracijos priežastys ir migracijos pobūdis Lietuvoje', *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*(5).
4. Demografijos metraštis 2007. Statistikos departamentas, Vilnius, 2008.
5. Drilingas, B.; Čiburienė, J.; Snieška, V. Makroekonomikos pagrindai. Kaunas: Technologija, 1997.
6. Ehrenberg, R. G.; Smith, R. S. Modern Labour Economics: Theory and Public Policy. United States: Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 1997.
7. Ellwood, D.; Welty, E. Public Sector Employment and Mandatory Work: A Policy whose Time Has Come and Gone and Come Again? In Finding Jobs: Work and Welfare Reform. NY: Russell Sage foundation, 2000.
8. Filer, R. K.; Hamermesh, D. S.; Rees, A. E. The Economics of Work and Pay. Harper Collins College Publishers, 1996.
9. Glaveckas, K. Rinkos ekonomika ir valstybinis reguliavimas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 1990.
10. Goetz, J. Migration and Local Labour Market. Regional Research Institute, WVU, 1999 m. – [žiūrėta 2007-11-15]. Preiga per internetą: <http://www.wvu.edu/WebBook/Goetz/contents.htm>
11. Gustaitytė, V. Gyvenimas tarp dviejų šalių. Kauno diena, Nr. 43 (18106), 2007.
12. Jakutis, A.; Petraškevičius, V.; Stepanovas, A. ir kt. Ekonomikos teorija. Vilnius, 2007.
13. Kanter, R. M. U. S. Competitiveness and the Aging Workforce: Toward Organization and institutional Change, 1994.
14. Kazlauskienė, A.; Mrazauskienė, B. Socialinis kapitalas ir darbo jėgos migracija // *Ekonomika ir vadyba*-2003. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 2003.
15. Kuvykaitė, R. Tarptautinė rinkos aplinkos tyrimų organizavimas. Socialiniai mokslai. *Ekonomika*, Nr. 4 (13), 1997.
16. Kuzmickaitė, D. Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai. Seminaras/Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. Pilietinės visuomenės institutas, 2004.
17. Kvainauskaitė, V. Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. Kaunas: Technologija, 2003.
18. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007/I. Statistikos departamentas. Vilnius, 2007.
19. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2008/2. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.
20. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams. Vilnius, 2006.
21. Lietuvos statistikos departamentas, <http://www.stat.gov.lt>.
22. Makauskienė, A.; Nikitina, S. Darbo rinkos reguliavimo problemos regioniniu aspektu // *Ekonomika ir vadyba*-98. Kaunas, 1998.
23. Martinkus, B. Darbo ištekliai ir jų naudojimas. Kaunas: Technologija, 1998.
24. Martinkus, B.; Beržinskienė, D. Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai. Kaunas: Technologija, 2005.
25. Martinkus, B.; Savanevičienė, A. Darbo ekonomika. Kaunas: Technologija, 1996.
26. Martinkus, B.; Žilinskas, V. Ekonomikos pagrindai. Kaunas: Technologija, 2001.
27. Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007.
28. Massey, D. S. Theories of International Migration: Review and Appraisal. *Population and Development Review*, NY, 1993, vol. 19. No 3.
29. Navickas, V.; Paulavičius, K. Darbo rinka teorija ir valstybės politika. Vilnius, 1999.
30. Rakauskienė, O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius, 2006.
31. Ruževskis, B. Lietuvos darbo migracijos iššūkiai. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006.
32. Sassen, S. The Global City: New York, London and Tokyo. Princenton: Princenton UP, 1991.

33. Sipavičienė, A. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Vilnius, 2006.
34. Stankūnienė, V.; Sipavičienė, A; Adlys, P.; Sližys, R. ir kt. Mobility of Scientists in Lithuania: Internal and External Brain Drain. Vilnius, 1996.
35. Tassinopoulos, A.; Werner, H. Mobility and Migration of Labour in the European Union// Mobility and Migration of Labour in the European Union and their Specific Implications for Young People. 1998
36. Viržinaitė, R.; Jucevičienė, P. (2004) "Brain Drain" Causes and Consequences: Country intransition perspective', *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*(4).
37. Weiss, T. L. Approaches to and Diversity of International Migration. World Migration 2003. Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move. Vol. 2, IOM. 2003.
38. Zlotnik, H. The Theories of International Migration. Demography. Analysis and Synthesis. Treatise in Population Studies. Vol. 2, 2006.

INFLUATION OF MIGRATION ON EQUILIBRIUM OF LABOUR FORCE MARKET

Asta Stulgiene, Asta Daunoriene

Summary

The article deals with the problem of migration influence on the balance of work force market in Lithuania. Evaluating quantitative aspects of emigration it has been stated that the process directly influences the decrease of the number of population in Lithuania, and it has had an indirect effect on other demographic and social economic process. Mass emigration of work force conditions the developments that lead to the situation when in some sectors of the country's economy there exists a significant lack of qualified work force. Thus, there arises some need to find a necessary supply of work force, e. g. to import it from other countries. These and other factors lead to the disbalance of work force market.

This problem is rather actual and widely researched in the world science; however, in Lithuania the researches in this field are rather scarce. Despite the actuality and importance of emigration problem, the insight into its range, causes and possible ways of solution is rather limited. It is possible to approximately evaluate the amount of inhabitant's emigration, but the emigration data of highly qualified specialists working in special sectors is not known at present. The same could be said about emigration causes and influence on the market balance of work force.

Keywords: emigration, work force, supply and demand, market balance.

